

LBRIS

We know
books

CHARLOTTE MULLINS

MICĂ ISTORIE A
ARTEI

Traducere din limba engleză de
MARINA OPREA

LITERA
București

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Mică istorie a artei
Charlotte Mullins

Copyright © 2023 Grup Media Litera
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactori: Teodora Nicolău, Sabrina Florescu
Corectori: Georgiana Enache, Oana Apostolescu
Copertă: Flori Zahiu
Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MULLINS, CHARLOTTE

Mică istorie a artei / Charlotte Mullins;
trad. din lb. engleză de Marina Oprea. –

București: Litera, 2023

ISBN 978-606-33-9991-6

I. Oprea, Marina (trad.)

CUPRINS

Capitolul 1. Prime semne	7
Capitolul 2. Povestea se desfășoară	15
Capitolul 3. Iluzia vieții	22
Capitolul 4. Imitatori.....	29
Capitolul 5. Căi către lumea de apoi	36
Capitolul 6. Artă îmbrățișează religia	43
Capitolul 7. Nori negri se adună	50
Capitolul 8. Artă propagandei	57
Capitolul 9. Pietrari, moai și materiale	64
Capitolul 10. Începutul Renașterii.....	71
Capitolul 11. Luminile nordice	78
Capitolul 12. O chestiune de perspectivă.....	85
Capitolul 13. Estul întâlnește Vestul.....	92
Capitolul 14. Reîntoarcerea Romei	99
Capitolul 15. Foc și pucioasă	106
Capitolul 16. Vin barbarii	113
Capitolul 17. Domnia din Spania	120
Capitolul 18. Teatrul vieții.....	127
Capitolul 19. Noi moduri de a vedea.....	134
Capitolul 20. Configurația peisajului.....	141
Capitolul 21. Natură statică și moartea naturii	148

Capitolul 22. Escapism rococo și viața la Londra.....	155
Capitolul 23. Academia Regală: acasă și peste hotare.....	162
Capitolul 24. Libertate, egalitate, fraternitate?.....	170
Capitolul 25. De la romantism la orientalism	177
Capitolul 26. Realitatea doare	184
Capitolul 27. Impresioniștii	191
Capitolul 28. Artiștii adoptă o poziție	198
Capitolul 29. Postimpresioniștii.....	205
Capitolul 30. Pe umerii gigantilor	212
Capitolul 31. Distrugerea manualului.....	220
Capitolul 32. Arta devine politică	228
Capitolul 33. Țara celor liberi?.....	236
Capitolul 34. Urmările războiului	243
Capitolul 35. Arta americană se maturizează.....	250
Capitolul 36. Sculptura sparge mulajul	258
Capitolul 37. Nu avem nevoie de un alt erou.....	266
Capitolul 38. O lume postmodernă.....	274
Capitolul 39. Gândește măreț sau pleacă acasă!.....	282
Capitolul 40. Arta ca rezistență	290
Indice	297

CAPITOLUL 1

PRIME SEMNE

Suntem cu 17 000 de ani în trecut. Doi oameni se cațără printr-o gaură îngustă și se strecoară printr-un pasaj lung, adânc și șerpuit, într-un sistem de peșteri din sudul Franței. Un râu trece sub ele, croindu-și drum prin stâncă. Este întuneric beznă în pasaj și nu se aude nici un sunet din lumea exterioară. Adultul ține o torță aprinsă, iar flacăra îi luminează calea. Adolescentul îl urmează, aruncând o privire la figurile de bizoni și reni cio-plite în pereți. Uneori sunt nevoiți să se târască în mâini și genunchi când pereții peșterii se îngustează sau își fac drum în jurul scheletelor de urși de peșteră dispăruți de mult, ai căror canini au fost smulși de vizitatori anteriori pentru a face din ele pandantive și coliere.

Împreună, cei doi se îndreaptă spre cel mai îndepărtat punct din sistemul de peșteri, la peste jumătate de kilometru de intrare. Acolo, echilibrându-se pe călcâie, astfel încât picioarele să nu le rămână împotmolite în noroi, se ghemuiesc și desprind o placă grea de lut din podeaua umedă a peșterii, folosind o bucată ascuțită de piatră pe care au adus-o în acest scop. Picioarele lor se afundă tot mai mult pe măsură ce ridică bucată, apoi o transportă

către un afloriment stâncos unde se pun pe treabă. Încet, argila moale ia forma a doi bizoni, fiecare de lungimea unui braț. Bizonii urmează contururile stâncii, proiectându-se mândri pe suprafața ei, masculul așezat în spatele femelei.

Creatorii stau în picioare și țin torța în aer. Bizonii par să prindă viață, coama li se ridică pe gât, iar spatele lor cocoșat și cozile distinctive par să pulseze în flacăra pâlпăitoare.

* * *

Au fost aceste sculpturi realizate ca parte a unui ritual de fertilitate, pentru a celebra creația magică a vieții? Sau adolescentul a fost dus în adâncul sistemului de peșteri ca parte a unei ceremonii, un ritual de călătorie inițiativă spre maturitate? Putem doar să presupunem. Cei doi bizoni de la Tuc d'Audoubert din Franța datează din Paleolitic. Sunt sculpturi preistorice, realizate înaintea istoriei scrise, cu mult înainte de inventarea scrisului. Sunt cele mai vechi basoreliefuli cunoscute (sculpturile rămân atașate de fundal, dar ies în relief). Arheologi și paleontologi își pot da seama cum și de către cine au fost creați bizonii folosind indicii lăsați în peșteră – urme de călcâi păstrate în noroi și mișcări ale degetelor imprimate pe sculpturi. Aceste urme sunt de-a dreptul incredibile – pare că bizonii au fost sculptați cu doar câteva clipe în urmă, că artiștii care și-au lăsat amprentele în lut tocmai au plecat. Însă nu se știe *de ce* au fost realizate aceste sculpturi. Ce a însemnat un asemenea tip de artă pentru strămoșii noștri și ce înseamnă arta lor pentru noi astăzi? Oare au considerat creațiile lor drept „artă“?

Pe parcursul acestei cărți vom studia o serie vastă și variată de obiecte din întreaga lume, toate fiind considerate astăzi opere de artă. Dar ce înțelegem prin „artă“? Artă este un termen alunecos. Sensul și valoarea sa se schimbă în timp, dar, în cele din urmă, arta este creată pentru a exprima ceva ce nu poate fi transmis în cuvinte. Pictorul contemporan Ali Banisadr spune că toată arta,

de la cea rupestră încoace, este despre magie. Artiștii peșterilor, spune el, „înceau să profite de magie, să spună ceva într-un limbaj vizual pe care nu îl putem înțelege cu adevărat. A fost întotdeauna despre magie“. Ce înseamnă acest lucru? Banisadr nu se referă la magia de tip „Abracadabra“, unde ies iepuri din jobene, ci despre o forță misterioasă, o putere inexplicabilă.

Acest tip de magie poate transforma un obiect sau o serie de semne de pe un perete, înzestrându-le cu puterea de a comunica idei importante, dincolo de posibilitățile limbajului vorbit. Uneori, aceste idei sunt exprimate rapid sau cu o complexitate uluitoare. Artiștii apelează la această magie pentru a transforma cele mai simple semne sau materiale de zi cu zi – cărbune, piatră, hârtie, vopsea – în opere de artă.

Când artiștii sculptează un animal sau pictează o figură, aceștia nu caută neapărat să imite asemănarea, ci încearcă să exprime ceva important despre acel animal sau figură. Acesta este motivul pentru care arta – indiferent cât de diversă ar părea din exterior – are în cele din urmă un fir comun. De-a lungul istoriei (și preistoriei), artiștii au căutat întotdeauna cele mai bune mijloace de a-și exprima ideile. Aceasta este „magia“ artei, elementul care îi permite să se conecteze cu noi, să ne miște emoțional, chiar dacă adesea nu putem explica de ce. Artă ne ajută să vedem lumea altfel sau să înțelegem puțin mai clar cum ne raportăm la ea. Vorbim despre lucruri profunde.

În această carte, vom vizita unele dintre cele mai vechi situri artistice pentru a explora cum arta și artiștii ne-au transformat și influențat lumea. Nu există un traseu clar prin istorie pe care să-l urmărim, în ciuda relatărilor anterioare care sugerează contrariul. În schimb, vom analiza împreună modul în care mai multe trasee se intersectează pe măsură ce călătorim prin timp. Vom întâlni artiști care sunt astăzi anonimi, precum cei doi care au sculptat bizonii cu milenii în urmă, dar și artiști care au fost recunoscuți în timpul vieții, dar ale căror cariere

au fost trecute cu vederea după dispariția lor. Vor fi artiști care sunt în continuare consacrați, dar și artiști care, în ciuda talentului lor, au rămas în mare măsură necunoscuți. Vom cutreiera lumea împreună, reinteegrând artiști uitați și lărgind viziunea tradițională asupra istoriei artei.

Călătoria noastră începe, în mod incredibil, cu 100 000 de ani în urmă, când oamenii moderni au creat prima dată vopsea șlefuită din pietre pentru a obține ocră roșie și combinând praful (pigmentul) cu substanța grasă din oase arse. În peștera Blombos din Africa de Sud au fost găsite cochilii care conțin vopsea veche de 100 000 de ani. Nu a fost identificată nici o operă de artă atât de veche, iar vopseaua preparată în cochilii ar fi putut fi folosită pentru podoabe corporale sau înmormântări. Însă capacitatea de a crea vopsea și, prin urmare, de a modifica lumea intenționat și creativ a existat.

În perioada în care oamenii moderni au început să migreze din Africa în Europa și Asia, cu aproximativ 60 000 de ani în urmă, vopseaua începuse să fie utilizată pentru a trasa semne decorative pe obiecte și pereți. Decorarea poate înfrumuseța suprafețele, dar nu există un mesaj mai profund. Punctele sau crucile de pe o oală nu caută să transmită nimic despre ce înseamnă să trăiești, să fii om. Avem nevoie de artă pentru asta. Nici o pictură murală preistorică nu a fost găsită până acum în Africa, dar asemănările dintre exemplele găsite ulterior în Indonezia și în Europa sugerează un mod comun de gândire care și-a avut originile în Africa înainte de începerea migrației în masă. Deși sună bine, aceasta rămâne deocamdată doar o teorie.

Câteva dintre cele mai timpurii semne cunoscute sunt grupări de puncte roșii și amprente de mâini găsite pe pereții peșterilor, lângă picturi cu animale. Vopseaua din ocră roșie a fost suflată peste o palmă folosind oase goale de pasăre, astfel încât să lase conturul palmei pe perete. În peștera Chauvet din Franța, un om preistoric avea degetul mic strâmb, iar amprenta

distinctivă a palmei sale se regăsește de-a lungul sistemului de peșteri. În Borneo găsim urme timpurii de palme într-un sistem de peșteri izolat în Kalimantanul de Est, iar în Sulawesi apar pe pereții de calcar din Leang Timpuseng. Aceste seturi de amprente de mâini, toate realizate cu aproximativ 35 000 de ani în urmă, se află la mii de kilometri distanță, dar conțin același mesaj: am fost aici, aceasta este urma mea. Aceste amprente de mâini nu sunt artă, ci mai degrabă un fel de semnături, probabil făcute de cei care s-au ocupat cu pictarea animalelor. Cele mai vechi reprezentări ale animalelor sunt primele opere de artă. Acum, călătoria noastră poate începe cu adevărat.

Picturile cu animale au apărut cam în aceeași perioadă sau chiar mai devreme decât amprentele mâinilor. Lângă amprenta de la Sulawesi se află o babirusa sau un porc-cerb, pictat cu tușe largi. Are cel puțin 35 700 de ani. În adâncul peșterii Leang Tedongnge, trei porci sălbatici au fost datați cu o vechime incredibilă de 45 500 de ani – cel mai vechi exemplu cunoscut de artă figurativă din lume (artă care înfățișează forme recognoscibile). Atât în Indonezia, cât și în Europa, animalele au fost pictate din profil folosind contururi îndrăznețe. S-a pus accent pe siluetele și pe trăsăturile lor distinctive: coame și coarne. Luminate de torțe în adâncul sistemelor de peșteri, acestea trebuie să fi oferit o priveliște uimitoare.

S-au găsit și mici sculpturi încorporate în podelele peșterilor în care trăiau oameni moderni. Oase, colți de mamut și pietre au fost cioplite în formă de animale sau de creaturi hibride om-animal, cum ar fi Omul Leu, vechi de 40 000 de ani, realizat din fildeș de mamut. Alte materiale au fost modelate în figuri feminine cu sâni și fund disproporționate, cu pântecul umflat de sarcină, precum Venus din Willendorf, realizată din calcar și veche de 25 000 de ani. Este posibil ca aceste figurine să fi fost talismane, mici sculpturi portabile despre care se credea că aveau puteri protectoare, menite să-l ocrotească pe proprietar sau să-l ajute să aibă mulți copii.

Astăzi, arheologii pot data sculpturi și picturi folosind tehnici științifice. Ei pot să stabilească vechimea materialelor utilizate sau să dateze zăcămintele minerale care s-au format peste ele. Totuși, până în secolul XX, oamenii ar fi răs dacă s-ar fi sugerat că această artă a fost creată cu mii și mii de ani înaintea românilor. Victorienii credeau că lumea are doar câteva mii de ani și cea mai veche perioadă în privința căreia au căzut de acord în cazul artei a fost „era preromană”. Cercetările revoluționare realizate de Charles Lyell și Charles Darwin despre timpul geologic și despre evoluția speciilor au propus ideea că lumea și locuitorii săi datează din ere mult mai îndepărtate, cu milioane de ani în urmă față de cât se credea inițial. Abia după ce au fost publicate teoriile lui Lyell și Darwin, arheologii au început să catalogheze relicve – topoare de silex și schelete umane preistorice – pentru a susține această idee.

Scheletele timpurii erau una, însă, în 1879, când María Sanz de Sautuola, în vârstă de nouă ani, și tatăl ei Marcelino au povestit că descoperiseră bizoni preistorici și cai pictați pe tavanul unui sistem antic de peșteri, lumea științifică i-a luat în răs și a declarat că picturile erau false. Bărbații și femeile preistorice nu puteau picta pentru că nu erau suficient de sofisticăți! Picturile în cauză se aflau pe moșia lui Marcelino din Altamira, Spania, într-un sistem de peșteri format din mai multe încăperi și pasaje vaste. Toate erau decorate cu figuri de animale gravate și figuri umane pictate cu ocru roșu și contururi din cărbune. Marcelino a murit în 1888, luat în răs pentru pretenția de a fi descoperit artă preistorică. Abia în 1902 animalele pictate au fost recunoscute drept ceea ce erau de fapt. În prezent, se știe că unele picturi de la Altamira au o vechime de 36 000 de ani.

Descoperirea artei rupestre a fost un moment revoluționar. Porcii sălbatici din peștera Leang Tedongnge din Sulawesi au fost descoperiți abia în 2021, iar alte descoperiri recente sunt încă documentate. Multe exemple din Europa sunt cunoscute de zeci de

ani și, în consecință, au fost efectuate mai multe cercetări asupra lor. Una dintre cele mai faimoase este peștera Chauvet din Franța. Picturile rupestre de la Chauvet datează de 33 000 de ani. Au fost descoperite în 1994, când trei speologi experimentați au simțit un curent de aer care trecea printr-o grămadă de pietre și au decis să investigheze. Aceștia au descoperit unul dintre cele mai importante exemple conservate de artă rupestră din lume. O familie de lei se întinde pe un perete, cu ochi vigilenți, adormecând prada cu boturile lor pătate. Pe un alt perete, un grup de rinoceri se luptă sub un grup de cai care au coame negre zburlete și urechi ciulite. Fiecare animal îi face loc celuilalt, toate fiind realizate prin contururi hotărâte de cărbune și umbrite pe alocuri pentru a le oferi un plus de greutate. Unele animale apar cu mai multe picioare, ca și cum ar fi surprinse în mișcare.

În cele din urmă, nu știm ce rol aveau aceste picturi și sculpturi găsite în peșteri precum cea de la Chauvet. Multe peșteri par că au fost utilizate, abandonate, apoi reutilizate mii de ani mai târziu, artă nouă apărând pe lângă imagini mai vechi. Cu ajutorul tehnologiilor de datare, se știe că anumite animale din peștera Chauvet au fost realizate la câteva milenii după primele desene. Este ca și cum s-ar adăuga astăzi noi imagini pe mormântul lui Tutankhamon!

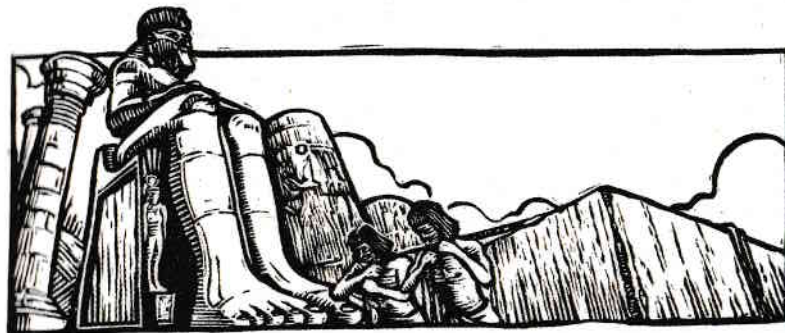
În peștera Chauvet au fost găsite schelete de urși, dar nu și de oameni, ceea ce sugerează că peștera nu era un spațiu de locuit, ci mai degrabă era folosită pentru ceremonii. Poate fi considerată mănăstire sau moschee, sau chiar galerie de artă. Este un loc de mari dimensiuni, care ar fi putut servi drept lăcaș unde se adunau grupuri mari, poate pentru a serba copiii care devin adulți, pentru a marca aspecte ale calendarului anotimpurilor sau migrația animalelor. Este posibil ca animalele de pe pereți să fi fost întreșute în povești de liderul grupului. Strămoșii noștri poate au stat la povești eroice despre vânătoare, luminând animalele spre a evoca drama, sau se poate ca picturile să fi fost utilizate

de șamani (vraci) pentru a invoacă spiritele animalelor – unele animale pictate nu erau pentru vânat sau hrană, ci probabil erau temute și respectate.

Este important de reținut, când privim aceste sculpturi și picturi, că le percepem prin ochii omului de secol XXI. Când vedem reproducerile imaginilor cu lei de la Chauvet, aceștia nu arată ca și cum vor prinde viață și ne vor mânca. Putem să ne minunăm de aceste picturi astăzi, însă, cu siguranță, nu transmit aceleași sentimente trăite de strămoșii noștri care le vedeau la focul torțelor în urmă cu 33 000 de ani. De aceea, la începutul fiecărui capitol, ne vom întoarce în timp pentru a vedea arta de atunci și vom încerca să ne imaginăm impactul său la acel moment. În acest scop, trebuie să devii un călător în timp alături de mine. Următoarea oprire, Mesopotamia.

CAPITOLUL 2

POVESTEA SE DESFĂȘOARĂ

Este anul 3300 î.Hr. Într-un templu dedicat zeiței Inanna, în Uruk, Mesopotamia, conducătorul Urukului contemplă un vas înalt și decorat. Vasul are aproape un metru înălțime și este acoperit de figuri sculptate în piatră de alabastru. El ne spune o poveste despre venerare și recunoștință. Suprafața sa este împărțită în patru frize separate, benzi orizontale de sculptură în relief care acoperă întreg vasul, una deasupra celeilalte. Conducătorul începe să le urmărească, să le „citească”, de jos în sus.

La bază, o linie ondulată indică apa care curge. Pe malurile sale cresc in și curmali. Deasupra, de-a lungul vasului, sunt oi și capre: acesta este sol fertil și sunt vremuri îmbelșugate. Un șir de bărbați goi cară mâncare și băutură pe friza următoare. Ei țin coșuri și amfore (vase de lut) umplute până la refuz. Friza de sus ne lămurește ce fac ei – este o procesiune către templul Inannei, cu ofrande pentru a o onora. Ea este zeița protectoare a orașului, și ei îi sunt recunoscători pentru bunătatea de a permite culturilor și animalelor să crească. Recipiente încăpătoare sunt pline cu alimente – donații de la adepții ei recunoscători.

Însăși Inanna tronează la intrarea templului și veghează pretutindeni. Lângă ea se află o figură masculină îmbrăcată. Apropierea lor sugerează că și el deține puteri de zeu, chiar dacă este muritor. Pentru a confirma acest lucru, cuvântul pentru „rege-preot“ este sculptat deasupra capului său. Contemplând în continuare vasul, conducătorul zâmbește. Este încântat să se regăsească imortalizat pe vas, stând lângă zeiță, la fel de puternic ca Inanna.

* * *

Vasul Uruk este unul dintre cele mai timpurii exemple de artă narativă din lume. El spune o poveste pe care o putem înțelege prin diferitele straturi de imagini care se dezvăluie asemenea unor benzi desenate de astăzi. În vremurile preistorice, șamanul sau înțeleptul grupului probabil că depăna povești despre picturile rupestre pentru a le aduce la viață. În 3300 î.Hr., artiștii au început să spună povești folosind sculpturi detaliate în relief, precum cele de pe Vasul Uruk. Oricine putea să se uite la sculpturile în relief și să „citească“ povestea pe cont propriu.

Vasul Uruk este acoperit cu basorelieful. Spre deosebire de sculpturile cu bizoni din capitolul 1, realizate în lut peste stâncă, figurile de pe vas au fost gravate pe suprafața de piatră. Un artist a desenat mai întâi un contur pe vasul de piatră simplă folosind cărbune sau ocră. Apoi pietrari au folosit ciocane și dălți să cioplească piatra pentru a crea forme tridimensionale. Aceștia nu urmăreau să sculpteze cât mai fidel realități animale precum bizonul. Mai degrabă s-au concentrat asupra aspectelor care distingeau fiecare animal sau om, folosind profiluri pentru a sugera mișcarea.

A fost probabil nevoie de mult timp pentru a sculpta ceva așa de complicat precum Vasul Uruk. Numai o societate bine organizată și bogată putea finanța o astfel de artă cronofagă. În Mesopotamia (Irakul de azi), satele mici deveniseră orașe în jurul anului 4000 î.Hr. Cel mai mare era Uruk (acum Warka),

cu străzi ordonate și ziduri exterioare de zece kilometri lungime. Bani erau strânși de la populație de către o autoritate centrală (precum un guvern), și scrisul a fost inventat pentru a ține evidența. Vasul Uruk este cea mai veche operă de artă cunoscută care include scris.

Uruk este cel mai vechi oraș din lume, și arta sa a fost utilizată pentru a celebra zei precum Inanna. Acest lucru îi surâdea conducătorului din Uruk, „regele-preot“ anonim pe care l-am întâlnit în introducerea acestui capitol, pentru că a fost celebrat drept egalul Inannei pe Vasul Uruk. Artiști din ținuturi fertile care se întindeau de la Grecia și Turcia modernă până în Iran, Irak și India au creat opere de artă similare pentru morminte, temple și palate regale. Aceștia au fost angajați pentru a sculpta povești impresionante despre zei și conducători, care plăteau artiștii și, prin urmare, puteau controla firul poveștii.

Pe cealaltă parte a globului, în Mezoamerica (Mexicul de azi), civilizația olmecă prefera să-și celebreze altfel conducătorii. Începând cu 1800 î.Hr., capete uriașe din bazalt (rocă vulcanică) au fost așezate pe movile uriașe. Surplusul de hrană al olmecilor le-a permis susținerea permanentă a artiștilor. Aceștia foloseau unelte din piatră pentru a sculpta capetele care depășeau trei metri înălțime și opt tone în greutate. Bucățile de piatră au fost aduse de la 100 de kilometri distanță, un transport posibil prin utilizarea unor plute și bușteni pentru a le muta. Zece astfel de capete au fost găsite în importantul centru olmec din San Lorenzo, unde o platformă uriașă de pământ a fost ridicată la 50 de metri deasupra solului.

Spre deosebire de figurile stilizate de pe Vasul Uruk, capetele olmece dau dovadă de o înțelegere aprofundată a anatomiei. Fiecare cap are obraji cărnoși și trăsături atent definite, reprezentând probabil anumiți conducători. Purtând adesea coifuri, ca și cum ar fi gata de luptă, figurile au expresii aspre, frunți încrețite și o cută între sprâncene și nas. În prezent au orbitele goale, dar

aceste capete au fost cândva vopsite și aveau probabil un aer înfri-coșător, părând că te urmăresc cu privirea din colțurile platformei de pământ. Dacă ai fi fost noul conducător, ai fi simțit nevoia să te ridici la înălțimea realizărilor predecesorilor. Totodată, te-ai fi simțit puternic dacă îi aveai de partea ta. Dificultatea de a sculpta aceste capete și de a le ridica arată cât erau de apreciate.

În Egipt, sculpturi colosale similare ale faraonilor în viață (re-gi-zei) au fost comandate pentru a ilustra puterea acestora. Nu era nevoie ca aceste figuri să fie realiste. Regatul antic al Egiptului era aproape la fel de vechi ca Mesopotamia și a dăinuit 3 000 de ani. Încă de pe vremea celor mai timpurii dinastii, stilul picturii și sculpturii egiptene a rămas împăciuitor, coerent și recognoscibil. Asemenea mesopotamienilor, artiștii egipteni nu urmăreau să sculpteze sau să picteze pentru a reda asemănarea cu originalul, ci să surprindă calitățile esențiale ale unei figuri, fie că era faraon, zeu sau o femeie lucrând pe câmp.

Egiptul a fost o țară bogată, așa că nu doar palatele, templele și mormintele regale erau decorate. *Nebamun la vânătoare în mlaștini* este o pictură murală realizată în jur de 1350 î.Hr. pe mormântul lui Nebamun din Teba (Luxorul de azi). Nebamun era contabil la Templul lui Amon și își petrecea zilele ținând evidența producției de cereale. În această pictură murală îl vedem vânând păsări alături de soția sa Hatshepsut și de fiica lor. El apare din profil, cu picioarele și tălpile îndreptate într-o direcție. Însă restul corpului și umerii sunt îndreptați spre noi, ca și cum l-am privi din față. Capul său este un amestec de perspectivă: vedem fața din profil, dar ochiul său stâng este ațintit asupra noastră. Artiștii egipteni alegeau cele mai recognoscibile părți ale corpului uman și le îmbinau, dând naștere unor înlocuitori simbolici și nemuritori pentru cei plecați dincolo de moarte în mormintele lor bogat ornamentate. Mare parte din arta egipteană a fost creată pentru a însoți morții în lumea de dincolo. Arta mormintelor era extrem de prețuită pentru rolul său crucial pentru

egipteni, ilustrând existențele pe care urmau să le ducă în viața de dincolo. Pictura murală *Nebamun la vânătoare în mlaștini* sugerează că Nebamun dorea să-și petreacă zilele la vânătoare cu familia, în loc să lucreze.

La o mie de ani după ce au fost construite piramidele, faraonii au decis să construiască noi camere funerare în interiorul stâncilor, într-un loc cunoscut astăzi drept Valea Regilor și Valea Reginelor. Fiecare conducător nou comanda un nou mormânt sculptat în stâncă. Imaginați-vă cât de greu trebuie să fi fost! După ce mormântul era gata, era decorat. Mormântul lui Seti I, care a domnit în jur de 1290–1279 î.Hr., a fost primul în care toate încăperile ce duceau către sala mortuară au fost decorate. Pentru a realiza astfel de morminte, era nevoie de o echipă mare de sculptori, pictori, scribi (scriitori) și supraveghetori care să lucreze constant. La fel ca în civilizația olmecă sau în Mesopotamia, era destulă hrană în Egipt cât să le permită artiștilor să se concentreze pe artă, în loc să muncească pe câmp. Faraonii le prețuiau aptitudinile și îi cazau într-un sat dedicat artiștilor numit Set Maat, „locul adevărului“ (acum Deir el-Medina), unde artiștii alături de familiile lor primeau hrană, veșminte și lemne ca să se poată concentra exclusiv pe morminte. Un astfel de artist a fost Sennedjem.

Avem cunoștință despre Sennedjem pentru că, atunci când nu lucra la o serie de morminte pentru faraoni, lucra de unul singur. A murit în timpul domniei lui Seti I și a fost înmormântat împreună cu soția sa, Iyeferti, în cimitirul local pentru artiști de lângă Set Maat. Pe pereții mormântului său există picturi în care cei doi ară câmpul și seceră spicele, înconjurați de apele dătătoare de viață ale fluviului Nil. Nici unul dintre ei nu era agricultor și regatul le-a oferit hrană, așa că aceste picturi nu redau realitatea. Mai degrabă ilustrează episoade din *Cartea Morților*, asigurându-se astfel că fiecare trup are tot ce îi trebuie pentru viața de apoi. Era o formă de a-ți scrie propriul destin – dacă erai pictat distrându-te de minune într-un ținut al abundenței pe

peretii mormântului tău, așa avea să fie și în viața de apoi. Acesta este motivul pentru care Sennedjem își petrecea și timpul liber cu pensula în mână.

Pentru o civilizație care a făcut din artă o prioritate, este surprinzător că egiptenii nu au acceptat utilizarea bronzului, un aliaj de cupru și cositor folosit pentru a realiza sculpturi metalice în jurul anului 2800 î.Hr. în Mesopotamia și în India. Tehnica de turnare a bronzului a fost transmisă de-a lungul rutelor comerciale timpurii și a fost adoptată în China. Cultura chineză prețuia obiectele care necesitau timp și efort pentru a fi realizate. Era nevoie de mult timp pentru a turna în bronz, dar acesta permitea făurirea unor sculpturi și obiecte metalice foarte detaliate, devenind rapid materialul preferat de dinastia Shang. Artiștii chinezi realizau mulajul acoperind un model al obiectului final cu lut. După ce se usca, bucățile de lut erau îndepărtate pentru a realiza mulajul. Apoi se turna bronz încins în formă și se lăsa la răcit pentru a obține o sculptură de bronz. Un astfel de obiect realizat prin această tehnică este vasul pentru vin în formă de tigroaică din dinastia Shang târzie, în jur de 1100 î.Hr. Vasul a fost folosit de un rege-preot într-o ceremonie pentru a-și onora strămoșii și a fost îngropat alături de el pentru a putea continua să ofere tribut chiar și după moarte. Este foarte ornamentat și arată ca o tigroaică ghemuită ce-și folosește coada pentru a-și menține echilibrul. Labele din față cuprind o mică siluetă umană care stă lipită de burta tigroaicei, sub maxilarul ei încrustat cu colți. Îngroparea unui astfel de obiect prețios într-un mormânt arăta cât de important fusese regele-preot.

Asiria, în nordul Mesopotamiei, a început să se extindă în perioada în care Shang domnea în nord-estul Chinei și, în cele din urmă, imperiul neasirian s-a întins în Siria, Israel și Iranul de azi. Conducătorii au fortificat orașe, au construit sisteme de irigații, temple și palate. Sculpturi uriașe de tauri și de lei cu capete de oameni și aripi de vulturi străjuiau porțile orașului și intrările

palatelor, dimensiunea lor fiind menită să intimideze pe oricine trecea pe sub ele. Sculpturi în relief de alabastru pictate în culori strălucitoare străjuiau sălile palatului cu scene întregi care îl prezentau pe regele eroic în luptă și în comuniune cu zeii. Aceasta era artă cu rol de propagandă, asemenea capetelor olmece și figurilor egiptene colosale.

Ashurbanipal a domnit între 668–627 î.Hr. și a reconstruit Palatul de Nord din Ninive, Asiria. Panourile de-a lungul coridoarelor prezintă o scenă de vânatoare regală de lei. Leii, scoși din cuști ca regele să îi vâneze, au coamele zbârlite, dezvelindu-și colții. Sculpturile demonstrează o cunoaștere anatomică detaliată a leilor și un talent pentru povestirea dramatică. Regele este triumfător în toate scenele în timp ce vânează călare, pe jos și dintr-un car, cu nenumărați lei morți întinși la picioarele sale. Fiecare figură este stilizată precum cele din reliefurile egiptene, dar mult mai detaliată. Regele și alaiul său au bărbi ondulate, tunici bogat împodobite, brățări spiralate și cercei. Aceste panouri sunt impresionante, apogeul artei narrative din lumea antică, dar imaginează-ți cum trebuie să fi fost să le vezi în palatul lui Ashurbanipal. La lumina torței, unde fiecare om și animal sunt pictați în culori vii, în scene de vânatoare care se desfășoară în jurul tău – de cine ar fi trebuit să te temi mai tare, de lei sau de Ashurbanipal?

În 612 î.Hr., Imperiul Neasirian s-a destrămat brusc sub atacul țărilor vecine. Multe dintre cetățile sale au fost distruse și un nou imperiu, babilonian, din nordul Mesopotamiei s-a dezvoltat în locul său, pentru a fi înlocuit în secolul următor de vastul Imperiu Persan. Cu toate acestea, mai departe în vest, o nouă abordare radicală a sculpturii figurilor umane începea să prindă contur în Grecia.